zoo potsierlijk
in Abrahams
droegen."
oordige Ara-
tte shawl, die
en deze is niet
door den tocht
erst naar het

numenten die
van zulk een
hoegenaamd
n een simla,

een een *onbe-*
den koop toe
eeld gebracht.
als hij er nooit
deed, dat eerst
hij dood was,

en het toe, is
men die fout
een Abraham
n, dan nog is
thode te pro-
ze Christelijke
n het insluipen
lie in Frankrijk
oral van Engel-
als anderszins
nt.
drongen, om-
rleidt
rdiger om naar
schoeisel, en
, dan zich te
n uit de wolke

ook het be-

het zich ook
kleeding van
aste.
lezer ook van
»Jezus voor
merkt hoe de
zelfde school
et aanbrengen
oodschen neus
stalte te moe-

ideaal gevoel.
in Heiland eert

nzent de ideale
om met onze
en, hoe meer
teederheid in
het heilige op

k op leggen,
oon van Jezus,
eid hierbij in
helijke in Jezus
van zijn beeld
elegd, dat ten
hooger Wezen

niet den wan-
e, om helden-
n en bijbelsche
modekostuum
van den schil-
s is historisch
aal, maar nog
m in zwarten
of aan te klee-
euwen.
we reeds vroe-

k hebben onze
ok nooit be-

orypheeën op
st ons deze
is geen natio-
waad van een
deaal gewaad,
aam in rijke
n in sierlijken
Een kleed dat
et schoone en
niets de aan-
n als persoon,
type van het
ideale betee-

oo deed het
het Rubbens
er toongevend
woordige rea-
in de schaal

t den tijd die
zekere hoogte
met zekere
het gewaad,

t verleden is

p een afstand,
net die nauw-
ons de stoffe
n hun gewaad

ewaad zijn bij
l bijkomstig,
van ons ge-
hun gelaats-
king van hun

t, en zoo moet
ns weergeven,

eeld niet, maar

et eenigermate

jong man in
zaak, dat rok
zijn, en zelfs
haar gekamd
le puntjes en
k een forse
st beduidt nog
niet interes-

sant genoeg. Laat hij dus ten minste in zijn verschijning u weldadig aandoen.

Maar laat nu in die zelfde salon een man als Groen van Prinsterer of als Gladstone binnentreden, en zelfs het nuffigste dameetje let niet meer op jas of das of kraag, maar aller oog richt zich op de persoonlijkheid. Men luistert. En als morgen gevraagd wordt: »Wat kleur had zijn das?" weet niemand het u te vertellen.

Onthouding.

III.

Het mag niet worden voorgesteld, alsof er in de onthouding van eenige spijs of drank of wat ook, iets bijzonder »*Christelijks*" school.

Dat stelt men wel zoo voor, maar het is niet zoo.

Iemand, die geen enkele spijs of drank in den ban doet, kan daarom in niets minderen zin, ja, zelfs in hoogeren zin een kind van God zijn, dan de man, die *teetotalier* is, niet rookt, en met de vegetariërs loopt.

Aan eenige onthouding, welke ook, is niet één enkel kenteeken van hoogere genade te ontleenen.

Wel kan men omgekeerd zeggen, dat *misbruik* in welken vorm ook, teeken is van *mindere* genade. Maar wettig *gebruik* kan blijk en teeken zijn van een *meerdere* genade dan *onthouding*.

Dit moet scherp en duidelijk op den voorgrond staan, omdat *alle* onthouding imponeert.

Er ligt in alle *onthouding* zekere daad van *zelfbeheersching*, zeker betoon van *kracht*. Dat doet die man, en ik doe het niet. Hij *kan* het, en ik zou het niet zoo kunnen.

Zielkundig maakt dit op den oningewijde onwillekeurig een indruk van hoogere heiligheid, en voor dien indruk gaat men gaarne uit den weg.

Daarbij komt, dat zulk een besluit tot *onthouding* veelal genomen wordt in dagen, dat *ernst* het hart aangreep, en ontegenzeggelijk blijkt er uit, dat voor een wijle de ernst des levens de overhand kreeg over de zinlijke neiging van het hart.

Juist daarom echter is het noodzakelijk, tegen dit alles in, er ons helder en duidelijk van bewust te blijven, dat er in al deze onthouding, onder wat naam of vorm ook, op zichzelf niets speciaal *Christelijks* ligt.

De monnik en de non, die onthouding zweren van het huwelijk, van alle aardsch goed en van eigen wil, drie op zich zelf natuurlijke en overweldigende zaken, beelden zich metterdaad in, dat ze door deze onthouding een hoogeren trap van Christelijk leven bereiken, dan de gewone leek, die huwt, eigen bezit heeft, en geen afstand doet van eigen beleid. En in de Roomsche kerk is vrij algemeen de waan doorgedrongen, dat hier metterdaad een hooger gestegen staat wordt afgeteekend, waarin het *Christelijke* meer tot zijn recht komt.

Zoo was het bij de Manichaeën, met de uitverkorenen. Kortom zoo gaat het overal waar het stelsel van onthouding doorgaat. Het maakt scheiding tusschen wie het doen en wie het niet doen. En wie het doen, beelden zich ten slotte in, en maken op anderen den indruk, dat ze leven op een hooger niveau, een sport twee drie hooger op de ladder staan. En zoo ook hier, dat er iets meer geestelijks, iets specifiek Christelijks in ligt, om te leven zooals deze onthouders leven.

Weet men nu op welke gevolgen deze scheiding in lager en hooger zedelijkheid allerwegen is te staan gekomen, dan zal men beseffen, hoe noodzakelijk het is, van meet af te protesteeren tegen elk denkbeeld, alsof in zulke onthouding iets bijzonder *Christelijks* lag, zoodat wie zich onthoudt, een inniger, een beter, een vromer en geestelijker Christen zou zijn, dan wie dit niet doet.

En dat dit metterdaad zoo is, blijkt duidelijk uit tweeërlei overweging.

Vooreerst uit de overweging, dat de »onthouding" wel verre van eerst op Christelijk terrein te zijn opgekomen, veeleer eeuwen lang vóór Christus' geboorte bestond onder schier alle volken, bij alle afgoderijen voorkomt, en telkens juist van buiten af in de Christelijke kerk is ingedrongen.

De eigenlijke bakermat van dit stelsel van onthouding ligt in Voor-Indië. Het is onder het Buddhisme tot zijn volle ontwikkeling gekomen. En wie thans nog naar Indië gaat, kan op allerlei pijnlijke wijze kennis maken met de God en mensch onteerende excessen, waartoe dit stelsel van onthouding ten slotte leidt.

Ook bij de Phrygiërs, Babyloniërs en Syriërs was dit stelsel van vroege tijden af inheemsch, zoo zelfs dat het een open vraag blijkt, of het niet uit Mesopotamië naar Indië is overgegaan.

In de Egyptische afgoderij vindt men hetzelfde stelsel van onthouding, zij het ook in matiger perken.

En overal, waar buiten het heilige erf dit stelsel van onthouding doordrong, heeft het steeds tot die fatale onderscheiding tusschen een *hooger* en *lager* zedelijkheid geleid, en altoos het karakter vertoond, dat dit hooger zedelijke zich ten slotte *verantwoordigde*.

Tot zelfs in de scholen der wijsgeeren is ditzelfde stelsel van oudtijds en nu tot heerschappij gekomen. Oudtijds bij de *Stoïjnen*, die het eigen woord van *ascese* bezigden, om deze onthouding uit te drukken, en niet minder thans in de school van Schopenhauer.

Nu spreekt het toch wel vanzelf, dat een stelsel, een verschijnsel, dat zich op religieus gebied vertoont, lang eer het Christendom opkwam, dat het weligst bloeide bij afgoderijen die lijnrecht *tegen* het Christendom overstaan, en bedienden dagen nog veelal aanbevolen door allerlei afgodische priesters, en door van Christus geheel vervreemde wijsgeeren, onmogelijk iets specifiek *Christelijks* kan wezen, en dan ook niet bewijzen *kan*, dat wie er aan meêdoet *meer* Christelijk of *beter* Christen zou zijn, dan wie er zich buiten houdt.

Ge ziet het dan ook, hoe de Sociaaldemocraten, die alle geloof zelfs aan den levenden God hebben afgezworen, en allerlei Modernen die den Christus en zijn Godheid loochenen, in onthoudingsijver anderen voorgaan.

De tweede overweging, die de eerste bevestigt, is dat iets om Christelijk te zijn de *navolging Christi* moet vertoonen, moet uitkomen als een gelijkvormig worden aan zijn beeld, en moet heerschen door een drukken van zijn voetstappen.

Staat het nu vast, dat Johannes de Dooper onthouder was, en dat Jezus juist in tegenstelling met Johannes den Dooper gezegd heeft: »De Zoon des menschen is gekomen wel etende en wel drinkende"; en toonen bovendien de feiten, dat er in Jezus' leven geen spoor te ontdekken valt van zulk een onthouding; ja dat integendeel de Heer Jezus het gebruik van den wijn door een wonder verheerlijkt heeft, het gebruik van den wijn opnam in het hoogheilig Sacrament van het Avondmaal, en het drinken van wijn koos als beeld waarin de toekomst van het rijk der heerlijkheid wordt geschilderd, — dan is het hiermede uitgemaakt, dat de zin, die in Christus Jezus was, *niet* is de zin die in het stelsel van onthouding zich uitspreekt.

Neemt ge nu beide overwegingen saâm, vooreerst dat het stelsel van onthouding bij niet-Christenen opkwam en bij niet-Christenen in eere was, en nu nog is; en dat anderzijds, het stelsel van onthouding geheel buiten de *navolging Christi* valt, ja er tegen ingaat; — hoe ter wereld is het dan te verdedigen, dat men om een goed Christen te zijn, tot dit stelsel zou moeten overgaan, en tot zijn ziel zou mogen zeggen: Thans eerst ben ik een goed Christen geworden, omdat ik nu voor de onthouding ben.

Natuurlijk zoo kan spreken, wie zich te buiten ging en eenig ding misbruikte, en sinds van deze zonde af kwam, overmits dan niet in de onthouding, maar in het *breken met de zonde* zijn Christelijk merkteeken ligt.

Maar komt ge op het stelsel als *stelsel*, dan past ons veeleer de uitspraak, dat wie het stelsel der onthouding aankleeft, er mee dweept en er voor ijveren gaat, grootelijks gevaar loopt, onder vromen schijn, te verachteren van de genade en aan zijn Christelijk karakter schade toe te brengen.

»Heere, ik drink geen wijn noch sterken drank, ik onthoud mij van rooken en zingenot, ik eet geen vleesch, maar enkel moeskruiden, ik dank U dat ik niet ben, als die anderen!"

Want al spreekt men dat niet uit, de toon er van kan toch in de diepte van het hart weerklinken.

En gaat men dan henen, gerechtvaardigd naar zijn huis?

Droef bedrog.

Tot ons leedwezen ontvingen we uit Amerika de mededeeling, met de bewijsstukken, dat de firma *Langereis & De Koning*, boekhandelaren te Grand Rapids, bedrog tracht te plegen met den verkoop van den Flakkeeschen Bijbel.

Ze zonden toch dit biljet rond:

☞ »Let op! De Prachtige
STATEN-BIJBEL,
de ganasche Schrifture, bevattende de kanonieke boeken des ouden en des Nieuwen Testaments, met volledige kanteekening, belijdenis en Liturgische geschriften der Geref. Kerken, de berijmde Psalmen, enz. enz.

»Deze Bijbel *is versierd met* 100 *Prachtige platen van Gustaaf Doré.* De Bijbel is bewerkt door Kuyper, Bavinck, groot formaat, sterk gebonden en werd dusver verkocht door de verschillende Boekhandelaars, marmer of geel op snee voor 12 dollars; verguld op snee 15 dollars.

»Zie de verschillende Catalogi.

»Wij ontvingen van dezen BIJBEL 50 exemplaren en bieden dezelve aan gedurende de Feestdagen geel op snee voor het geringe bedrag van zeven dollar vijftig cent. Leest wel!

§ 7.50 betaald voor dien prachtBIJBEL § 7.50

»Gij moet zelf weten of gij van dit buitengewoon voordeelig aanbod gebruik wilt maken of niet. Zeker zal een voordeeliger aanbod nimmer worden gedaan.

»Na 15 Januari zal de prijs wederom 12 dollars zijn.

Te bestellen bij de Boekhandelaars
LANGEREIS & DE KONING.
141 S. Division St., *Grand Rapids, Mich.*"

Een kooper ging hierop af, en hem werd in de hand gestopt een exemplaar van de editie van Brummelkamp.

Het bedrog is reeds hieruit duidelijk, dat ieder hier te lande zeer wel weet, dat de *platen van Doré* in den Bijbel van de HH. Kuyper, Rutgers en Bavinck *niet* voorkomen.

We mogen daarom onzen velen vrienden in Amerika wel verzoeken, de min kundige koopers te waarschuwen.

Vooral de kerkelijke en andere Hollandsche bladen zullen ons verplichten, zoo ze een krachtig protest tegen deze *valschheid van handeling* in hun kolommen willen opnemen.

Aan de *Wachter*, die zulks reeds deed, betuigen we hier onzen dank voor.

KUYPER.

De bepaling van den diensttijd der ouderlingen historisch eenigszins toegelicht.

IV. *(Slot.)*

Op de Generale Synoden zelve, die de Nederlandsche Gereformeerden Kerken in de 16e eeuw gehouden hebben, schijnt er tegen de telkens herhaalde bepaling van periodieke aftreding niet veel bedenking te zijn ingebracht. Alleen heeft nu en dan eene ingekomen vraag de aandacht der Synoden op dit punt gevestigd, en ook wel aanleiding gegeven om de bepaling te verdedigen. Uit hare Acta blijkt te dien aanzien het volgende.

In de Acta der Nationale Dordtsche Synode van 1578 komt onder de »Particuliere Vragen", die beantwoord zijn, dit besluit voor (art. 13; »Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw", blz. 266): »Of een Ouderlinck die synen tyt vtghedient heeft ende bereyt is noch langher te dienen der ghemeynte wederom magh voorghestelt worden om hem te moghen verkiesen? Antw. Ia. Want de tweeiarighe veranderinghe der ouderlinghen is daerom in sonderheyt inghesett op datse van den laste hares dienstes mochten verlichtet werden".

Op de volgende Nationale Synode, te Middelburg in 1581, was uit Oost-Vlaanderen de vraag ingekomen (Verzamelstaat der ingekomen gravamina, punt 17; a. w., blz. 417): »Te disquireren, oft beter ware, dat de Ouderlingen ende Diakenen geduerich [d. i. voortdurend] dienen ende onderhouden worden, oft dat sy omgewisselt worden". Die vraag was, met andere vragen, in handen gesteld van den Leidschen hoogleeraar L. Danaeus, die op uitnoodiging der Synode hare zittingen als adviseur bijwoonde. En deze heeft er toen het volgende advies over opgesteld (a. w., blz. 459 vgg.; van welk advies het tweede gedeelte, over de bezolliging, als betreffende eene andere en geheel op zichzelf staande quaestie, hier wordt weggelaten):

»Vande selve persoonen, die tott hett Ouderlingschap ofte Diaackenschap verkooren sijnde eenmaal, om doorghaans altijdt te continueeren.

»Hoewel datt inde Dordrechtsche Synode, ende inde Middelburchsche daar naa, bevestichdt es, eenen seeckeren tijdt den Ouderlingen ende Diaackenen te dienen, naamelijck twee jaaren: dewijle nochtans deese exceptie daar bij ghevoughdt es, datt de Kercken naa de gheleeghenheijt der stichtinge ende der persoonen sick mooghen voorsien,

»Antwoorde ick, datt uutt de H. Schrifture niet en kan ghedefinieerdt werden, datt de Ouderlingen ende Diaackenen eenmaal van den Apostelen verkooren, altijdt in datt beroup, ofte in een ander de Kercke aanghaande, ghebleeven sijn; dewijle datt in deese saacke verscheijden plaetsen ende verscheijden arghumenten kunnen voortghebracht werden: soo schijnt hett nochtans raadsaamer, omm te schouwen alle weeghen der Kerckelijker tijrannije te ghebruucken, soodaanige daar naa in 't Paausdom es inghekroopen, datt de selve parsoonen eenmaal tott dien dienst verkooren, niet altijdt ghecontinueerdt en werden; hoewell datt wellicht andere bequaame parsoonen naauwelijcks kunnen ghevonden werden. De reeden es, datt lichtelijck (hoedaanich daar es de verkeerdtheijt der menschen) de menschen tott andere dingen, meer dan tott Ghodts Woordt gheneeghen (hoedaanich sijn de Ouderlingen ende Diaackenen die wij ghebruucken, ende die uutt Kooplieden, Medecijns, Advocaaten, ende andere vocaatien van ons verkooren werden) dattse tott tirannije ende eerghierichheijt aankeeren, all 't gheene datt henn voor anderen als een voordeel ende uuttneemenheijt toeghelaaten werdt. Uutt deesen es 't gheschiedt datt de Cleresije in 't Paausdom sick alder eerst de Privileegien, Vrijheeden, Digniteijten, ende dierghelijcke hebben toegheeijgent, die voormaals waaren Ouderlingen ende Diaackenen in de Kercke, ende hebben ghewildt daarnaa sick sulcks van den Prinsen bevestighdt te werden. Daar beneffens soo sijnder meer van de reeden ende 't regiment der Kercke t'onderwijsen, die bij ghebreck van andere in hunn plaatse mooghen ghesteldt werden; ende indien datt de selve parsoonen die eenmaal verkooren, inden dienst altijdt ghecontinueerdt werden, sullen die alleen verstandt hebben de Kercke te regieren. Daaromme schijnt hett wel, datt veele bij tijdts tott deesen dienst sijn van te vooren bereidt ghemaackt te werden. Ten laatsten, dewijle datt deese vraaghe meede behoordt tott een deel der Kerckelijcke disciplijne, dewelcke naa 't profijt van een ijghelijcke Kercke kan veranderdt werden met wijsheijt; soo en will ick daaromme niet twisten. Maar datt van den Dienaaren kann voorgheworpen werden, indiense de selve inde selve Kercke altijdt in hunnen dienst ghecontinueerdt werden, dattmen als dann de selve perijckelen van tirannije ende weijnichheijt hebbe te bevreesen: Antwoorde ick, hoewell datt soo veel de Dienaaren menschen sijn, 't selve van henn kan ghepresumeerdt werden; nochtans dewijle datt weijnighe onder hen sijn die gheroupen werden tott hett regiment der Kercke, ende in 't woordt Ghodts te handelen, leesen, ende ooverleghghen sij sick ouffenen altijdt, dattmen de selve perijckelen soo lichtelijck in henn, uutt de de Christelijcke liefde, niet en heeft te bevreesen. Daarbeneffens soo verre veranderdt werden de Ouderlingen ende Diaakenen, sall de selve veranderinge den Dienaaren beneemen allen toeghang, dat sij hunn eijghen tirannije oover de Kercke ghebruucken: dewijle datt indien sij daar van eenige raadtslaaghen bij sick ofte mett den anderen Ouderlingen ende Diaackenen mochten ghecommuniceerdt hebben, daar meede needervallen als de parsoonen veranderdt werden; want alle tesaamen rottinge ende verbindinge lichtelijck uutt de veranderinge der persoonen ofte bemerckt werdt, ofte affghehouden werdt. Maar indien datt eenighe sijn te continueeren, die sullen weederomme op een nieuw de Kercke voorghesteldt werden mett andere, die nieuw verkoren werden tott den selven dienst, op datt van henn hett oordeel ende de wille der Kercke vereijscht ende verwacht werde, niet anders dann offse nooijt van te vooren in dien dienst gheweest en hadden."

Dit advies is toen, evenals eenige andere adviezen, »de Synoode niet voorgheleesen gheweest" (a. w., blz. 455), daar de Middelburgsche Synode, die met vele gewichtige zaken als het ware overstelpt was, en die toch niet langer dan ruim drie weken kon bijeenblijven, haar agendum niet geheel heeft kunnen afdoen. Maar dat zij het met Danaeus eens was, blijkt wel uit het feit, dat zij bij de herziening der Kerkenordening de bepaling van aftreding heeft gehandhaafd, en zelfs hare redactie nog wat heeft verduidelijkt.

En hetzelfde kan ook gezegd worden van de daarop volgende Nationale Haagsche Synode van 1586; waar ook eene vraag was (Verzamelstaat van de instructiën van de gecommitteerden der Kerken, punt 18; a. w., blz. 547): »Item vande selfde [nl. de Ouderlingen] te mogen continueeren"; en waar toen het daarop betrekking hebbende artikel van de Kerkenordening onveranderd behouden bleef.

Afkeuring van de bepaling van periodieke aftreding vindt men in de 17de eeuw met name bij de Arminianen.

Reeds in de 16de eeuw is daar iets van te merken in den kring hunner voorloopers, bepaaldelijk te Leiden; waar de groote strijd van dien tijd tusschen de »Politieken" of »Libertijnen" en de »Kerkelijken" of »Gereformeerden" reeds sedert 1574 bijzonder heftig was, en waar de Regeering, meer nog dan elders, aanvallend te werk ging, onder medewerking van den, later door de Kerken afgezetten, Leidschen predikant Caspar Janszoon Coolhaes, en van den bekwamen schrijver, die toen de voornaamste tegenstander was van de Gereformeerde leer en kerkinrichting, Dirk Volkertszoon Coornhert[1]). Om te beter over de kerk te kunnen regeeren, besloot die magistraat o. a., in Februari 1579, de benoeming van ouderlingen en diakenen voortaan zelf te doen, »auctoriserende de tegenwoordige Dienaren des woorts" hen daarna te bevestigen; bij welke benoeming voor 9 plaatsen een dubbel getal door den Kerkeraad mocht worden voorgedragen, maar tevens werd bepaald, dat de magistraat zelf aan het aldus benoemde negental ouderlingen nog drie zou toevoegen, »die tselve Ampt volghende, de instellinghe inde woorde Godes vervatet, eyghendtlijcker ende naerder souden hebben waer te nemen ende te bedienen". En ten aanzien van deze drie ouderlingen werd nu voorts niet alleen goedgevonden, dat zij gezamenlijk een predikantstractement zouden hebben, maar »met eenen oock verklaert, dat soodanighen haren dienst, niet van Jare te Jaer veranderlijcken maer bestendich ende gheduerich sal zijn, soo langhe ende ter tijdt toe elck van hem of in levende lijve of elders, naer voorghaende wettighe beroepinghe totten dienst des woordts, met behoorlijck bewillighen gheghaen, of door quade bedieninghe (t' welck Godt afkeere) daer van afghesteldt ende verlaten sal wesen" (Bijlagen P. en Q. bij de »Justificatie des magistraets" van 1579). Eene bepaling, die toen, ondanks den tegenstand der Kerk, toch is ten uitvoer gelegd; maar die anderhalf jaar later vervallen is, toen, vooral door tusschenkomst van Prins Willem I, zij het ook na lang volgehouden verzet van Burgemeester Van der Werf en de zijnen, in den Leidschen strijd eene transactie tot stand kwam.

Geestverwant van die Leidsche Overheid was in 17e eeuw de meest beroemde woordvoerder van de Remonstranten, Hugo de Groot. Eigenlijk was hij, evenals bijna alle Remonstranten, tegen de Gereformeerde kerkinrichting in het algemeen, en met name tegen de Gereformeerde instelling van ouderlingen; die voor hem eene nieuwe vinding was van de 16e eeuw, een bloot menschelijk bedenksel; als zoodanig alleen toe te laten, wanneer dit erkend werd; wanneer dienovereenkomstig de ouderlingen, als niet door God maar alleen door menschen en dus door de macht der Overheid tot hun ambt geroepen, zich geheel aan die Overheid onderwierpen; en wanneer zij in geen geval zich aanmatigden, kerkelijke tucht te willen oefenen [2]). En voorts kwam hij bij dit punt dan ook telkens op tegen de bepaling van geregelde aftreding; meest door van de ouderlingen, die daaraan onderworpen waren, op eene eenigszins spottende wijze te spreken [3]).

Natuurlijk heeft op die beschouwing invloed gehad, dat de Arminianen in den aanvang van de 17e eeuw heel wat last gehad hebben van het Gereformeerde ouderlingschap, dat in vele kerken trouw en ijverig werd waargenomen, en dat, in de gemeente wortelend, juist daardoor op de gemeente ook grooten invloed had.

Voorts moet, om billijk te zijn, ook erkend worden, dat er desgelijks onder de Gereformeerden waren, die een voortdurend ouderlingschap wel niet wilden invoeren, maar er in beginsel toch geen bezwaar tegen hadden.

En eindelijk is ook buiten twijfel, dat een hoofdbezwaar tegen zulk een ouderlingschap bij het stelsel der Arminianen niet aanwezig was; evenmin als b.v. in de Nederlandsche vluchtelingenkerk te Londen. Bij die alle toch werd overheersching van predikanten of clericalisme van kerkeraden nog op afdoende wijze beteugeld, door de boven hen staande macht van de overheden of van de bisschoppen. Die veiligheidsklep was natuurlijk slechts een middel, dat veel erger was dan de kwaal. Maar de zaak op zichzelve kon bij zulke stelsels toch niet zoo schadelijk zijn, als zij in zuiver Gereformeerde kerken op den duur wel zou moeten worden.

Aan het einde van deze artikelenreeks moge nogmaals opgemerkt worden, dat de quaestie zelve daarin niet volledig behandeld is; ook niet eens hare geschiedenis. Het doel was alleen, haar historisch eenigszins toe te lichten. En daartoe worde hier ten slotte nog vermeld, wat het oordeel was van een paar mannen, die in onze Kerken altijd hoog geacht zijn, en die ook over dit punt zich met wijsheid en bezadigdheid hebben uitgelaten.

Bij den Leidschen hoogleeraar Johannes Polyander was in 1625 de slotsom zijner beschouwing (»Synopsis purioris Theologiae", Disp. XLII, § LXXII): »admittitur potius, quam culpatur hodie a nobis continuae presbyterorum ac diaconorum functionis in biennem mutatio"; d. i.: »de verandering van den [oudtijds bestaanden] voortdurenden dienst der ouderlingen en diakenen in eenen tweejarigen moet naar ons oordeel thans eerder goedgekeurd dan afgekeurd worden."

En Gijsbertus Voetius, die zelf toch geen tegenstander was van voortdurenden dienst, schreef in 1669, in zijne polemiek op dit punt tegen Hugo de Groot e. a. (»Politica Ecclesiastica", Tom III, pag. 466): »Ut nunc consuetudine illâ introductâ, admodum de ejus mutatione laboremus, ego sane rationem non video. Mihi videretur sufficere, si biennium (quod plerisque apud nos assignatur) in triennium, aut quadriennium, aut quinquennium (ubi commode id fieri posset) mutaretur, pro libertate et commoditate et ecclesiarum et seniorum". D. i. »Nu die gewoonte [nl. van periodieke aftreding] ingevoerd is, zie ik voor mij waarlijk geene reden, waarom we ons veel moeite zouden geven om haar te veranderen. Het zou mij voldoende voorkomen, wanneer de tijd van twee jaren (die bij ons voor de meesten gesteld wordt) veranderd werd in eenen tijd van drie, of vier, of vijf jaren (waar dit goed zou kunnen geschieden), in overeenstemming met de vrijheid en met de gelegenheid zoowel van de kerken als van de ouderlingen".

Zulk een eenigszins langere duur, die toen ook wel voorkwam, had, juist door die gewoonte, reeds toen ook zijn recht van bestaan. Iets, dat uit den aard der zaak thans nog meer geldt, en dat thans ook blijkbaar zoo beschouwd wordt door de Kerken zelve. Misschien zou zelfs kunnen gezegd worden, dat, bij alle handhaving van de periodieke aftreding, feitelijke continuatie, vaak zelfs levenslang, thans wel wat al te gewoon is.

F. L. RUTGERS.

1) Dat in den strijd, dien de Gereformeerde Kerken tot handhaving van hare zelfstandigheid, vooral in Holland, te voeren hadden, de Leidsche Magistraat onder hare tegenstanders voorraan stond, blijkt b.v. uit den krassen inhoud van de in 1579 door haar uitgegevene en aan alle stedelijke overheden toegezondene »Justificatie des magistraets tot Leyden in Holland" enz. (door Coornhert voor haar opgesteld, en daarom ook opgenomen in de Folio-uitgave van diens werken, Dl. II, foll. 189—204). Kenschetsend voor de verhouding tusschen beide partijen is ook de bekende bijzonderheid, die reeds niet betrekking tot den tijd van het beleg in 1574 door den, zelf Remonstrantschen, geschiedschrijver G. Brandt, uit allesains betrouwbare mondelinge overlevering van den destijds beroemden Petrus Scriverius, eveneens Remonstrant, aldus is opgeteekend («Historie der Reformatie", Dl. I, blzz. 553 vg.): »Men bleef aen de Staetsche sijde bestendig bij 't voornemen, om 't uiterste voor de vrijheit uit te staen, insonderheit te Leyden, daer men geduirende het beleg, bij gebrek van silver, papiere penningen sloeg, tot de waerde van achtentwintig en veertien stuivers: de kleenste voerden aan d'eene sijde een Leeuw met een swaerdt en schilt, en dit opschrift: »pugno pro patria", ik strijde voor 't vaderlandt; de grootste een Leeuw, houdende een hoedt op een speer, met dit omschrift: »haec libertatis ergo", dit 's voor de vrijheit; willende seggen, dat se leden en streeden om de vrijheit; doch de Predikanten der stadt ontsagen sich niet de Wethouders op den prediksteol daer over te bestraffen, en Libertijnen of Vrijgeesten te noemen, meenende dat men behoorde te schrijven: »haec religionis ergo", dit 's om de Religie; als of de vrijheit van de Religie niet mede onder het woordt vrijheidt waer begrepen; en als of ook niet anderen, uit haet van de Inquisitie en Spaensche regeeringe, sich trouwelijk voor het vaderlandt hadden gequeeten, niet sijnde nochtans van de Gereformeerde Religie. Een der Predikanten voer te deser tijdt op den prediksteol over 't opschrift van 't papiere geldt soo hevig uit, dat seker Amptenaer der stadt [de secretaris Jan van Houtl], een man van strengen inhorst, sittende nevens den Burgermeester van der Werf, in 's Heeren gestoelte, een geladen pistool uit den sak trok, seggende tot sijn' bijsitter: »Wil ik 'er hem allichten?" meenende van den prediksteol; 't geen de Burgermeester wijselijck afriedt en stuitte."

2) B.v. in zijne geschriften »de Imperio Summarum Potestatum circa sacra", Cap. XI, § 14, 15, 17, 21; »Ordinum Hollandiae ac Westfrisiae Pietas, blzz. 19, 65, 88, 112; en in zijn anonym geschrift »Goede trouwe Sibrandi Lubberti", blzz. 22, 24).

3) Op vele der in de vorige noot aangehaalde plaatsen; en in zijn »Votum pro pace Ecclesiastica"; ook afgedrukt in de Folio-uitgave der Werken van Andreas Rivet, Dl. III, blzz. 1071 vg.; in de paragraaf »de potestate Ecclesiastica".

Uit de Pers.

Niet onaardig persifleert Ds. Gispen in de *Basuin* het beweren van Dr. Vos' orgaan, dat eigenlijk de Dordsche Kerkenordening ook nog in het Hervormd Genootschap geldt; altoos voor zoover ze niet in strijd komt met de Reglementen.

Hij zegt er van:

Alles is dus in orde.

De Dordsche Kerkenorde heeft nog rechtsgeldigheid voor de Nederlandsche Hervormde kerk, zoodat, op grond van hare bepalingen, eene kerkelijke actie, in rechte, geldig is!

Zelfs de voorzitter eener kerkelijke vergadering is gebonden de plichten van zijn ambt waar te nemen naar art. 35 der Dordsche Kerkenorde en hij mag niet willekeurig handelen. Hoor maar:

»Men beweert, dat een voorzitter willekeurig mag handelen. Zijn ambt is integendeel in Artikel 35 duidelijk omschreven, een artikel, dat geen enkel artikel heden ten dage weerspreekt".

Zie, zoo zijn en worden de kerkelijke toestanden onder ons »verleugend".

Zoo worden de feiten verloochend en zoo wordt de waarheid in 't aangezicht geslagen.

Wat in de Dordsche Kerkenorde niet in strijd is met de reglementen, is nog van kracht.

Hetzelfde zou men kunnen zeggen van de pauselijke decretalen. Wat in de decretalen niet in strijd is met de reglementen, is nog van kracht voor de Ned. Herv. kerk.

Maar de *feiten!*

De feiten, die, van 1816 af, elkander opvolgden!

Het feit van 1886!

Toen had de Amsterdamsche Hervormde gemeente een kerkeraad, die de gemeente naar Dordsche Kerkorde poogde te regeeren, zooveel de reglementen toelieten, een kerkeraad, die de rechtsgeldigheid der oude Kerkenordeningen staande

hield, en vast stond in de overtuiging, dat de verbintenis aan de belijdenisschriften nooit rechtens is opgeheven.

Hij poogde naar deze grondgedachten te handelen en o. a. van het Avondmaal te weren degenen, die eene ongoddelijke leer dreven.

En wetende, dat hieruit conflict kon geboren worden met de »hoogere kerkbesturen," en hebbende vrij beheer over de kerkelijke goederen, welk beheer hij door eene commissie deed uitoefenen, nam hij in het reglement op dat beheer de bepaling op, dat bij een mogelijk conflict deze commissie dat deel van den kerkeraad als wettigen kerkeraad zou erkennen, dat zich hield aan de belijdenisschriften der kerk.

Dit was dus in overeenstemming met art. 11 van het Algemeen Reglement der Ned. Herv. kerk, hetwelk aan alle ambtsdragers de verplichting oplegt, te zorgen voor *»de handhaving der leer"*.

Gij herinnert u, wat toen volgde. Zes en tachtig kerkeraadsleden: predikanten, onderlingen en diakenen krijgen, op 6 Januari 1886, een brief ilmis van het Classicaal Bestuur van Amsterdam, waarin hun wordt medegedeeld, dat zij wegens een vergrijp van ergerlijken aard, in hunne bediening voorlooping geschorst zijn.

Conflict!

Procedure, vonnis; eindelijk afzetting van het ambt en vervallen-verklaring van het lidmaatschap der Ned. Hervormde kerk.

Zulke feiten bewijzen immers duidelijk, dat de belijdenis nooit is afgeschaft en de oude Kerkenordeningen nog wel degelijk van kracht zijn!

Ja, zegt de kerkrechtkunde, altijd voor zoover die oude Kerkenordeningen niet in strijd zijn met de reglementen.

De reglementen zijn dus de grondwet.

De geheele inrichting en het geheele bestuur der Ned. Herv. kerk rust er op, en is de belichaming van de voorschriften in de reglementen vervat. De reglementen en **niets anders** bepalen en beheerschen den rechtstoestand der Ned. Hervormde kerk, en van alle hare leden, zoowel voor de kerkbesturen en de burgelijke rechtbanken, als voor den staat.

Alle procedures bewijzen dit.

Hetgeen de kerkrechtskundige in het Amsterdamsche *Volksblad* beweert van de oude Kerkenordeningen, zou in het reglement zelf uitgedrukt moeten zijn, om iets te beteekenen. Maar dat is niet het geval. Het is eenvoudig eene uitvinding, om eene positie te verdedigen; een fictie.

In den brief door den Gommissaris-Generaal, *Reepstaar van Brist*, aan de Amsterdamsche Classis, in 1816 op last des Konings gezonden, wordt niet eenmaal de oude Kerkenordening genoemd, maar alleen gesproken van het Algemeen Reglement, dat het Bestuur regelt, en gewezen op de gebiedende noodzakelijkheid van den vorm te veranderen, door meerdere concentratie, om daardoor meerdere eenheid en kracht aan het geheel bij te zetten.

Nu hebben gelukkig voor ons alle deze dingen geen rechtstreeksche waarde of beteekenis. We nemen er alleen kennis van met het oog op den algemeenen toestand, en zien er uit met welke wapenen men, van orthodoxe zijde, thans de Gereformeerden in de Ned. Herv. kerk bestrijdt. Die Gereformeerden zijn, als de kop van den lintworm, in het lichaam gebleven, en zoo bestaat er altijd nog gevaar voor »aangroeiing". De orthodoxen gevoelen zich dan ook, van tijd tot tijd, onpasselijk, vooral als de modernen, nu en dan en hier en daar, het hoofd weder opsteken, en soms harde waarheden over de kerkelijke toestanden zeggen.

In dien verleugenden toestand hebben nu reeds drie geslachten geleefd en nog is het einde niet. Nog geldt het woord van den profeet ook voor ons Nederland; de waarheid struikelt op de straten, en wat recht is kan er niet door!

Toch bevreemde zulk een uitvlucht niemand.

De Gereformeerden in het Genootschap zitten nu eenmaal in een *valsche positie*. Daartegen zich verzetten durven ze niet. Dus moet wel de conscientie in slaap worden gewiegd.

En natuurlijk, wie zijn conscientie in slaap wil wiegen, *zint op slaapdrankjes*.

Die uit te vinden is voor hem de meest profijtelijke bezigheid.

KUYPER.

Officieele Berichten.

Met verkorting uit het Kerkblad van 21 Febr. 1896.

Kennisgeving.

De kerkeraad der Gereformeerde kerk te Den Helder heeft in zijne vergadering van 6 Februari l.l. besloten:

1. Dat, indien er voor eenige inrichting van onderwijs, barmhartigheid of andere zaken, ondersteuning begeerd wordt uit de kerk te Den Helder, alle collectanten zich minstens drie weken vooraf hebben te wenden tot den kerkeraad;
2. Dat, indien er termen bestaan om die collecten aan te bevelen, de kerkeraad dit zal doen;
3. Aan de gemeente van dit besluit kennis te geven, opdat zij wete waar ze hare gaven het best kan besteden;
4. Dit besluit te publiceeren.

Namens den Kerkeraad voornoemd,
Js. BOOTSMA, *h.t. Praeses.*
P. GRAAFF, *Scriba.*

Helder, 18 Februari 1896.

L. S.

De kerkeraad der Gereformeerde kerk te Assen verzoekt bij dezen de kerkeraden, hem te willen toezenden de attesten betrekkelijk de jongelingen, die eerlang te Assen in militairen dienst komen, en hen op te wekken, bij hun komst aldaar, aanstonds een bezoek te brengen aan het »Tehuis" voor Militairen aan de Vaart.

Namens den Kerkeraad,
A. M. DONNER, *Praeses.*
J. VAN DALEN HZN, *Scriba.*

Classis Almkerk, op 20 Januari 1896 te Nieuwendijk.

De vergadering wordt door den voorzitter geopend op de gewone wijze; daarna worden de credentie-brieven nagezien en in orde bevonden.

Aan eene kerk wordt geadviseerd: een persoon, die na het gebruik van het H. A. wederom in dezelfde zonde is gevallen, waarom hij tevoren daarvan was geweerd, terstond onder den zen trap van censuur te stellen; terwijl nog aan een andere kerk de raad gegeven wordt, iemand, die niet meer ter kerke komt, volgens de K. O. te behandelen.

Over de nog niet ontkomene kerk van Woudrichem wordt gunstig gerapporteerd. De Classis wekt de kerk van Sleeuwijk op te beproeven, aldaar zoo spoedig mogelijk de kerk tot openbaring te brengen, terwijl voor deze drie maanden nog prediking wordt toegezegd eenmaal in de 14 dagen.

Vergadering der Classis Klundert, gehouden te Klundert op 4 Februari 1896.

Bij de nieuwe voorstellen kwam eerst in behandeling de vraag, of gecensureerde leden der gemeente stemrecht hebben bij de verkiezing van kerkeraadsleden; waarop de Classis eenparig ontkennend antwoordt.

Het voorstel: »De Classis benoeme eene commissie (of neme andere maatregelen) van praeadvies over de vraag, of de Gereformeerde kerken tot eene Onderlinge Assurantie van kerkelijke gebouwen zouden kunnen komen, of eventueel hiertoe wegen aan te wijzen," — wordt aangehouden tot de volgende vergadering.

Voor Kinderen.

EEN REIS IN DE MIDDELEEUWEN.

XIII.

NIET WEERROM.

Op den grooten Indischen Oceaan maakten onze vrienden kennis met een stof, die toen zoo kostbaar werd geacht, dat men haar tegen goud opwoog. 't Was de zoogenaamde amber, of zooals de apothekers het toen noemden — want het was een geneesmiddel — *ambra ambrosiaca*.

Men meende langen tijd (of liever men onderstelde dit) dat de amber een soort hars was, die door de rivieren naar zee werd gevoerd. Ook zei men wel dat de amber 't uitwerpsel was van zekere vogels. Doch niemand wist het rechte, al vond men de stof ook op de kusten der warme landen of wel drijvende in de zee. Zoo kwam het dat ook de Polo's er mee kennis maakten.

Later is gebleken, dat de amber afkomstig is van de potvisch of cachelot. In zijn ingewanden is die stof gevonden. Het beest schijnt namelijk soms te sukkelen, en dan wordt van zijn lichaam een ziektestof afgescheiden, eenigszins op dezelfde wijs als waarop, naar men wil, de parels in de oesterschelpen ontstaan.

Hoe 't zij, de amber is een lichte of wel donkergrijze stof, de stukken hebben, vooral als men ze warm maakt, een bijzonderen reuk, die sommige menschen aangenaam vinden. Zij wordt echter nu geheel niet meer bij ons als geneesmiddel gebruikt.

Misschien hebt gij een lieflijken geur wel eens »ambergeur" hooren noemen. Dit is dan echter niet van de amber uit het binnenste van den potvisch, maar van iets dat in de oudheid amber heette. Denkelijk was dit hars uit planten, gelijk ook voor wierook werd gebruikt.

Ik mag niet onvermeld laten, dat de Polo's aan de Kaspische zee ook iets aantroffen dat later alom in gebruik zou komen, al was 't nog voor 40 jaar bij ons zoo goed als onbekend. Ik bedoel de petroleum (niet petrolium) of aardolie. Die vloeit bij de Kaspische zee, nabij Bakoe, uit den grond, al ontelbare jaren lang en komt als Russische petroleum op de markt. Totnogtoe echter komt de petroleum hoofdzakelijk uit Amerika.

Zoo zagen de reizigers dan veel en velerlei, dat in hun vaderland geheel onbekend was. Eveneens kwam hun veel ter oore, dat nieuw was zoowel voor hen als voor heel Europa. Zoo vernamen zij allerlei bijzonderheden over Madagaskar en Zanzibar, over Abessynie, waar toen Christenen woonden, gelijk nu nog (althans in naam), evenals 't eiland Socotora bij Afrika toen ook door Christenen werd bewoond. Ook hoorden zij van de zeestrooming, die van den Indischen oceaan zuidwaarts naar de kust van Afrika gaat en zoo de reis daarheen gemakkelijker maakt, doch omgekeerd de reis van het Westen naar Indie moeilijker doet zijn. Toen wist men dat reeds in die streken, gelijk nu niet alleen de Oostinjevaarders 't weten, maar menig schooljongen er al van gehoord heeft.

In Europa echter was van al deze dingen nog weinig of niets bekend. Men vernam er eerst iets van, doordat Marco Polo het alles beschreef. Zoo heeft hij er toe bijgedragen, dat later door de Portugeezen de weg ter zee naar Oost-Indie werd gevonden. Trouwens, de Polo's deden steeds hun best om zooveel mogelijk te weten te komen. Daartoe ondervroegen zij zeevaarders en kooplieden, en deden zoo een schat van kennis op.

De vloot die van China was uitgevaren, zeilde langs Tongking, vandaar naar Borneo (of *Java major*, Groot-Java), toen naar Sumatra (*Java minor*, Klein-Java) en volgde verder de kust van Indie. Vervolgens ging men weer de Indische Westkust langs tot aan Maskat in Arabie. Eindelijk liep men door de straat van Ormuz de haven binnen, die ook Ormuz heet.

Twee jaren waren er, toen Marco Polo voor Ormuz het anker liet vallen, verloopen, sedert hij van China was uitgezeild. Dat hij heel wat gezien en ondervonden had, hebben wij reeds bespeurd. En dat de reis niet zonder gevaar was geweest, bleek, toen men het volk telde. Niet minder dan zes honderd personen van de bemanning en van 't gevolg der Polo's waren bezweken door de vermoeienissen der reis of door de hitte. Gelukkig waren de gezanten zelf gezond en wel, en ook de juffrouw die zij bij hen hadden, de bruid van den Khan Argoess. Doch hoopte zij nu weldra diens vrouw te wezen en als koningin te heerschen, dat viel bitter tegen. Want... in de twee jaar van de reis was Argoess komen te sterven.

Hoe het nu met de bruid ging, kan ik echter tot mijn spijt niet vertellen. Wellicht heeft Marco Polo het ook nooit vernomen. Zijn hoofd werd dan ook spoedig weer met andere dingen vervuld. Immers, een der eerste dingen die de reizigers, na te zijn geland, vernamen, was, dat in den tijd toen zij zich op zee bevonden, ook de Groot-Khan Koeblai was heengegaan om de groote reis te doen, die waarvan men nooit terugkeert. Hoe machtig de Khan was, hij kon zijn ziel van de macht des graafs niet bevrijden. Een ander nam zijn plaats op den troon in.

Toen de Venetianen dit hoorden, spraken zij tot elkander: Nu blijft ons niet anders over dan voorgoed naar ons vaderland terug te keeren. Den nieuwen Groot-Khan hebben we niets beloofd. 't Is ook de vraag, of hij ons wel zou genegen zijn, en bovendien verlangen we varig naar ons vaderland. Op weg dus.

Die weg echter was nog op geen zomerschen achtermiddag af te leggen. Dit kunt ge op de kaart wel zien. De schepen gingen nu naar China terug, en onze reizigers togen van de zuidkust van Perzie naar Tauris. Deze stad ligt in het noorden, en was toen de hoofdstad van het Perzisch-Indische Mongolenrijk.

't Was een lange landreis die zij te maken hadden. Als gij op een goede kaart de plaatsen opzoekt, aangeduid met Bam, Kirman, de zoutwoestijn van Kirman, Chebis en Kasmin, dan kunt ge nagaan welken weg onze reizigers namen. Toen zij eindelijk te Kasmin waren, bevonden zij zich weer op denzelfden grooten weg, dien zij vroeger waren gegaan, toen zij twintig jaar nu geleden van Tauris naar het Oosten togen.

In Tauris aangekomen, namen de vrienden eerst een weinig rust, die wel verdiend was. Ze hadden ook nog van allerlei opdrachten zich te kwijten, en bovenal moesten zij eens een poos hun gemak nemen. Negen maanden deden zij dat. Toen stapten zij op, maar wijl de naaste weg door krijgsbenden onveilig was, namen zij een omweg over Groot-Armenie of Trans-Kaukasie, en kwamen zoo eindelijk te Trapezunt of Trebisonde aan de Zwarte Zee.

Het gelukte hun hier een schip te vinden. Daarop namen zij overtocht, en weldra bevonden zij zich op weg naar hun vaderstad, naar Venetie, dat zij zoo langen tijd niet gezien hadden.

CORRESPONDENTIE.

C. M. D. te S. In een volgend nummer hopen we u te antwoorden. HOOGENBIRK.

Gereformeerde Gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

BEROEPEN: Sjtrang, A. L. Ruijs te Serooskerke B. — Axel, A. Steijling te St.-Laurens en Gapinge. — Cubaard (cl. Bolsward), H. J. Willering te Arum (cl. Franeker). — Middelburg (Vowa, N.-Am.), A. de Geus te Lemmer c. a. (Fr.) — Goes (2de maal), R. J. van der Veen te Bolsward A.

AANGENOMEN: Emlichheim (graafschap Bentheim, Pruisen), L. Bouma te Terneuzen. — Leeuwarden B, Dr. H. H. Kuyper te Baarn.

BEDANKT: Oostburg, G. Boekenoogen, cand. aan de V. U. — Nichtevecht (cl. Breukelen), A. Steijling te St.-Laurens c. a. (cl. Middelburg). — Montfoort, D. Koffijberg te Barneveld.

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Zelhem, B. de Planque te Gendringen. — Exmorra c. a., D. Eringa te Hemelum en Mirns. — Zandeweer (toez.), H. C. de Groot, cand. te Brummen. — Gorinchem, Jac. Eringa te Cubaard. — Loon op Zand, C. Bouthoorn te Groot-Ammers. — Elburg en Marken, J. H. Gunning E.Bz. te Leersum. — Houtrijk en Polanen, J. Heeringa te Sebaldeburen. — Tjalleberd, C. J. Niemeijer Ms. te Waaxens c. a. — Meedhuizen (gem. Delfzijl), P. Zeidema Jr. te Hellum. — Oosterhout, A. Buijsing Damsté te Lichtenvoorde. — Elst bij Amerongen, Chr. Ynzonides te Renkum. — Vaals (L.), H. Knottnerus te Gulpen c. a.

AANGENOMEN: Oot en Persingen, Ij. D. Muller Massis, emer. pred. te Groningen. — Middelburg (vac.-Heldring), N. M. de Ligt te Rhenen. — Kralingen, G. F. Haspels te Kolmschate.

BEDANKT: Schellinkhout, B. D. Eerdmans, cand. — Amsterdam, B. van Meer te Utrecht. — Waarder, J. Boer Knottnerus te Rhoon. — Lunteren (gem. Ede), J. C. V. Meischke te Raamsdonk. — Kats, D. J. van Brummen te Haskerhorne c. a.

Advertentien.

Heden behaagde het den Heere onzen trouwen broeder

HENDRIK VAN EDEN,

in leven Ouderling der Geref. kerk, door den dood tot Zich te nemen.

Namens den kerkeraad te Veenendaal B.,
Ds. W. DEN HENGST.

Veenendaal, 17 Febr. 1896.

L. G. WEISZ & Co.,
Commissionairs in Effecten,
Prinsengracht bij de Prinsenstraat,
No. 157,
AMSTERDAM.

GOLDSCHMEDING's
PIANO's en ORGELS
zijn alom bekend en worden bij toenameig gevraagd.
GROOTE MAGAZIJNEN
KEIZERSGRACHT 305,
Warmoesstraat 141, Amsterdam.
VRAAG Catalogus en Condities, van Huur, Ruil en Betaling.
Speciale Inrichting voor Reparatie.

A. R. A. HAGT,
voorheen VAN DER DRIES & Co.,
WIJNHANDEL,
KLUNDERT.

A. DE ROODE & Co.,
SCHIEDAM.
FABRIKANTEN VAN
OLIENE en LOOG.
(Opgericht 1878.)
Aan bovenstaande Fabriek **1e en 2de Qualiteit** steeds te verkrijgen tegen concurreerende prijzen.

Verschenen bij J. MUUSSES, te *Purmerend:*
GESCHIEDENIS DES VADERLANDS.
Een Leerboek voor zelfonderricht, ten dienste van onderwijzers en ontwikkelden.
DOOR
R. HUSEN.
Prijs: 1ste deel *f* 2.25; 2de deel *f* 2.75.
Het 1ste deel werd aanbevolen door de *Standaard, Chr. Schoolblad, Jongelingsbode, Vrije School* en *Chr. School.*

NIEUW KERKGEBOUW te BREDA.

Ontvangen sedert 23 Januari 1896: Van A. de G. te Kruiningen *f* 1; coll. Ger. kerk Sleen *f* 2.05; van Ds. G. B. te Enter *f* 2.50; van de Ger. kerk B te Vlaardingen *f* 5; van de Ger. kerk A te Velp *f* 8; ingezameld door 2 Brs. te Amsterdam (tusschenkomst J. F. aldaar) *f* 20; van B. de Gr. te Amerika (tusschenkomst J. v. H. te Katendrecht) *f* 5.

Bouwterrein is nu aangekocht. Binnen enkele maanden dient nu een kerkgebouw te verrijzen.

Wij zijn daartoe niet bij machte, doch onze verwachting is gevestigd op den Heere, die tot hiertoe zoo kennelijk mede wrocht.

Kerkeraden en ook Broeders en Zusters, wij verwachten uwe gaven.

Het arme Brabant, bovenal arm in 't geestelijke, heeft behoefte aan ondersteuning. On- en bijgeloof spannen samen in het najagen van zinnenvermaak en wereldsch genot, gelijk we in deze dagen van het Carnavalsfeest, willens of niet, voor oogen hebben. 't Is slechts een kleine schare die zich daarvan afkeert; doch bijna zonder uitzondering behooren deezen tot de luiden van kleine middelen.

Toch wordt met toenemen naar waarheid gevraagd.

Komt, helpt ons nu een kerkgebouw stichten, waarin menige hoogerende naar de spijze des levens een plaats kan vinden. Iedere gave is welkom.

Intusschen onzen vriendelijken dank voor het reeds genotene.

De Penningm. der Geref. kerk te Breda,
P. K. VAN BOON.

B., 18—2—'96.

P. VAN EIJK.
Firma JOHANNES KRAMER & Co.,
DAM 15—17, AMSTERDAM.

Koopen en verkoopen EFFECTEN, diverse LOTEN en vreemde COUPONS, Wisselen Gouden Zilveren MUNTEN en vreemde Banknoten. Sluiten PROLONGATIEN en BELEENINGEN. Nemen gelden à DEPOSITO 1/2 pCt onder de prolongatiekoers. Bedragen tot en met Duizend Gulden worden op vertoon terugbetaald.

VOLKSUITGAVE
VAN DE
STICHTELIJKE WERKEN
VAN
Dr. A. KUYPER.

Sedert verscheidene jaren zijn vele van de **Stichtelijke Werken** van **Dr. A. KUYPER** uitverkocht. De oplagen van »Uit het Woord" en »Honig uit den Rotssteen", ofschoon niet onaanzienlijk, bleken te klein te zijn. De exemplaren zitten in vaste handen, en slechts zelden gelukt het op verkoopingen tegen hooge prijzen enkele deelen daarvan machtig te worden.

Dit heeft geleid tot het plan om tot een **zeer goedkoope uitgave** van **Dr. KUYPER's** werken over te gaan. Ze zal tot bijzonder lagen prijs in afleveringen verschijnen, zoodat allen, ook de minder bemiddelden, onder welken de geliefde auteur zooveel trouwe lezers en lezeressen telt, thans in het bezit zijner **Stichtelijke werken** kunnen komen.

In den loop van **1896** zullen het licht zien:

1e. HONIG UIT DEN ROTSSTEEN. Deel I.
2e. UIT HET WOORD, Serie I. Deelen I en II.
3e. VOOR EEN DISTEL EEN MIRTH.

Die vier werken zullen gezamenlijk ongeveer 70 vel druks van 16 pagina's (dus ruim 1100 bladzijden) beslaan. Deze **zeventig** vel druks zullen verschijnen in afleveringen van 4 vel, welke 17 à 18 afleveringen in den loop van 1896 het licht zullen zien tegen **zeven en een halve Cent** per vel. De geheele serie van 1896 zal dus *f* **5.25** part. prijs kosten. Zooveel mogelijk zal elke veertien dagen een aflevering verzonden worden, zóó dat de eerste aflevering in Februari 1896, de laatste den 15den October 1896 verschijnt. Daarna zullen ook de deelen elk afzonderlijk verkrijgbaar worden gesteld, maar tot verhoogden prijs.

Tijdig zullen eenvoudige, smaakvolle banden voor elk der deelen goedkoop verkrijgbaar gesteld worden.

Men haaste zich met de inteekening, daar het moeilijk valt tijdens het verschijnen van de Serie de oplage te vergrooten.

AMSTERDAM, Februari 1896.

De Uitgever,
J. A. WORMSER.

Bij den Uitgever **W. H. ZURICH**, te **Doetinchem** en bij elken soliden boekhandelaar staat de inteekening open op:

Talmage's Volkspreeken,
in **52 wekelijksche afleveringen à *f* 0.05** of *f* **0.65** per kwartaal.

UITGAVE van HÖVEKER & ZOON, te AMSTERDAM:
GEDICHTEN
VAN
J. A. WORMSER.
Prijs f 1.25 In stempelb. f 1.90.

Vrije Universiteit.

De bijeenkomsten van Christelijke studenten, welke van 1—5 Januari jl. te Liverpool zouden plaats hebben, zooals ook hier vóór een paar maanden is medegedeeld, hebben de verwachting der bezoekers overtroffen. Niet alleen de ontvangst der honderden studenten uit alle oorden der wereld was uiterst gul en gastvrij, (allen waren bij Christelijke vrienden ingekwartierd), maar ook de samenkomsten onderscheidden zich door hartelijkheid en opgewektheid. De bedoeling was niet alleen, om elkander te sterken en gezamenlijk gesterkt te worden, om ieder voor zich nader te komen in de gemeenschapsoefening met den Heere, door nauwgezette en ijverige bestudeering der Heilige Schrift, volhardend gebed en onderlinge samenkomsten; maar ook niet minder om het hooge gewicht van den Zendingsarbeid op het hart der talrijke bezoekers te binden. »In de eerste eeuwen", zoo werd gezegd, »was de kerk aan dit gebod (der Zending) gehoorzaam geweest, maar hoe had zij sinds haar taak vervuld? Dat getuigen de vele volkeren, millioenen zielen uitmakende, die nog nimmer den Christus hebben hooren prediken. Maar laat ons nu niet langer ongehoorzaam zijn. *Nu* wordt der kerke Christi eene gelegenheid geboden, alom het Evangelie te verkondigen, zooals haar nog nimmer is geboden. Het vervoer is gemakkelijker dan voorheen. De kosten zijn minder. Vele landen zijn nu voor de vreemdelingen geopend, die vroeger gesloten waren. Laat de kerk aan dit gebod gehoorzaam zijn, door hare beste mannen en vrouwen uit te zenden. *De knapste, de meest ontwikkelde, de meest energieke theologen, medici, litteratoren moeten worden gezonden.* Het moet niet de vraag zijn, of iemand te goed, maar of hij goed genoeg is voor de Zending. Maar waarop het vooral aankomt, is, dat hij, die als zendeling uitgaat, vervuld zij van den Heiligen Geest."

Mij dunkt, dit zijn gouden woorden, zeer der behartiging waardig in onzen kleinen kring. Wij, die naar onze heerlijke belijdenis onzen Koning wenschen te dienen, hebben de dure verplichting ook aan de spitse te willen staan, waar het geldt Zijn Banier te planten overal waar die nog niet geplant is. Laat ons ernstig en biddende overwegen, hoe de apostel Paulus ons daarin is voorgegaan, en wat heilige hartstocht hem bezielde, om het Evangelie des kruises te mogen verkondigen daar waar het nog niet verkondigd was. Stelle de Heere onze Vrije Universiteit ook in deeren weg tot een waren zegen!

Onze hooggeachte vriend Dr. Honig, predikant te Zeist, zendt mij de verblijdende mededeeling, dat D. V. in zijne kerk op Woensdag 26 dezer Ds. Hoekstra zal optreden, om eene bidure te leiden in het belang der Vrije Universiteit.

Zij deze samenkomst rijkelijk van den Heere gezegend!

W. HOVY.

In dank ontvangen:
Voor de Vereeniging:

Aan Contributie:

Door den heer Ch. Dixon te Deventer *f* 96.50; door den heer H. G. Rierink te Reeuwijk *f* 40; door den heer Jan van Zanten, te Zeist, uit Driebergen *f* 55; door den heer W. Post te Lollum *f* 90; door den heer J. Dirkmaat Wz. te Broek op Langendijk *f* 3.50; door den heer E. Noteboom te Schoonhoven: uit Bergambacht *f* 18, uit Polsbroek *f* 16.25, uit Vliet *f* 7, uit Willige Langerak *f* 26.50, uit Zevender *f* 11, uit Schoonhoven *f* 52, samen *f* 130.75; door den heer J. Brederveld te Velsen *f* 5; door den heer K. Floor te Wons: uit Wons *f* 56.50, uit Witmarsum *f* 25, samen *f* 81.50; door den heer H. van der Hoeven te Apeldoorn (3e storting) *f* 8.21; door den heer P. A. Zwart te Nijkerk (Friesland) *f* 10; door den heer S. baron van Heemstra uit Noordwijk *f* 43.50; van den heer T. Ottolander te Sitobondo (Java) *f* 75; door het Locaal-Comité te Amsterdam 8e storting *f* 300; door den heer P. Human Jr. te Meliasant (Dirkaland) *f* 34; door den heer K. J. Stroes te Winterswijk *f* 56.25; door den heer C. Lijesen te Beverwijk *f* 11; door den heer H. Bijkerk Rzn. te Steenwijk *f* 40; door Ds. J. Hartwigen te Harmelen *f* 28.50.

Aan Collecten: (voor de Theol. faculteit).

Van de Geref. kerk te Camperland (N.-B.) *f* 3.23½; van idem te Delft A (halve collecte) *f* 19.64; van idem te Zevenhuizen *f* 3.10; van idem te Koornhorn *f* 4.40; van idem te Marum *f* 4.90; van idem te Oldekerk *f* 4.75; van idem te Lutjegast *f* 4.09; van idem te S'roobos *f* 11.15; van idem te Niezijl *f* 11.17; van idem te Munnekezijl *f* 4.72½; van idem te Oldehove *f* 3.61, van idem te Broek op Langendijk *f* 15.51½, nagekomen giften *f* 1 en *f* 0.50, samen *f* 17.01½; van idem te Barendrecht *f* 10.11; van idem te 's-Gravendeel *f* 3; van idem te Rijsoord (halve coll.) *f* 4.25; van idem te Schoonhoven B *f* 19.28½; van idem te Avereest *f* 1.42; van idem te Ommen *f* 10.50; van idem te Akkerwoude *f* 2.27; van idem te Anjum *f* 23.57½; van idem te Blija *f* 6.55; van idem te Dokkum A *f* 10.56½; van idem te Dokkum B *f* 20.06; van idem te Driesum *f* 11.20; van idem te Ee *f* 7.41; van idem te Engwierum *f* 3.30; van idem te Ferwerd *f* 10.57; van idem te Hantum *f* 2.80; van idem te Hallum *f* 2.50; van idem te Holwerd *f* 5.37; van idem te Metslawier-Nijawier *f* 3.01½; van idem te Lioessens *f* 5.55; van idem te Murmerwoude *f* 4.50; van idem te Nes en Wierum *f* 5.04; van idem te Ooster-Nijkerk *f* 5.70; van idem te Paesens *f* 15; van idem te Raard *f* 3.50; van idem te Reitsum *f* 6.03½; van idem te Rinsumageest *f* 26.04½; van idem te Wanswerd *f* 20.60.

Aan Schenkingen:

Door den heer B. C. Hamer, te Zutphen, van den heer H. *f* 1; door den heer A. van Harte te Breukelen, van de Geref. Jongelingsvereeniging *f* 3.27; van de Halvestuiversvereeniging te Groningen, eerste 3 maanden *f* 15.57½; van N. N. te G. *f* 25; door Ds. J. H. Donner te Leiden, van E. S. te Pretoria (Zuid.-Afr.) *f* 36.43½; door den heer E. Noteboom te Schoonhoven, uit het busje van de Gereformeerde Jongelingsvereeniging »Samuel" *f* 4.35½; door Ds. P. N. Kruyswijk te Kollum, diverse giften gevonden bij de collecten *f* 4.25; door Ds. G. J. Barger, te Driebergen, uit de Zendingskas *f* 20; door den heer W. Hovy van P. 41 te Baarn *f* 25.

Voor de Medische Faculteit:

Door den heer B. C. Hamer te Zutphen, *f* 2.50; door den heer E. Noteboom te Schoonhoven, *f* 5.50, van E. v. V. te G. *f* 2.50 en *f* 13, samen *f* 21; door den heer W. Hovy van Gez. S. *f* 3; door Ds. H. W. van Loon van X. *f* 1; door den heer A. Hein van W. van Batenburg *f* 1; door Ds. E. Zwiers te Anjum, van E. J. H. *f* 1; van E. L. S. (contributie) *f* 2.50.

Voor het Hospitium:

Door Ds. G. J. Barger, te Driebergen uit de Zendingskas *f* 5. Van den reeder der *Prof. Dr. A. Kuyper* een vaatje haring.

Voor het Studiefonds:

Door Ds. J. H. M. G. Wolf te Maasland, van de Halvestuiversvereeniging (3 maanden) *f* 44.

S. J. SEEFAT.
Hilversum. *Penningmeester.*

ELECTRISCHE DRUKKERIJ.
Voorheen J. J. ARND en ZONEN.